

2. Reguły gry społecznej

Życie społeczne, niezależnie od tego, jak dużo swobody pozostawia obywatelom, rządzi się pewnymi regułami i normami zakorzenionymi w tradycji i zwyczaju albo wynikającymi z zasad moralnych czy prawa. Komu są potrzebne takie normy (m.in. wzajemność, zaufanie i odpowiedzialność), w jaki sposób regulują one zachowania jednostek i grup, czy i jak można je zmieniać – oto główne pytania, na które uczniowie poszukają odpowiedzi. Podczas zajęć uczniowie i uczennice dowiadują się także, dlaczego zaufanie jest tak ważne w życiu społecznym, komu ufają współcześni Polacy i dlaczego w państwach, w których poziom zaufania jest niski, życie okazuje się trudniejsze. Zastanawiają się również nad znaczeniem odpowiedzialności jako normy współżycia między ludźmi oraz poznają obowiązki wynikające z ról społecznych, w jakich występujemy na co dzień. Poznają też rodzaje tolerancji, jej znaczenie i granice, ćwiczą umiejętność reagowania w sytuacjach, kiedy np. jedna osoba ośmiesza lub obraża drugą.

CELE LEKCJI WYNIKAJĄCE Z PODSTAWY PROGRAMOWEJ

Uczeń/Uczennica:

- uzasadnia, że człowiek jest istotą społeczną; wyjaśnia znaczenie potrzeb społecznych człowieka (kontaktu, przynależności, uznania) – dział I pkt 1;
- podaje przykłady trudnych społecznie sytuacji, w których należy zachować się asertywnie; uzasadnia, że można zachować dystans wobec nieaprobowanych przez siebie zachowań innych ludzi lub przeciwstawić się im; przedstawia różne formy zachowań asertywnych – dział I pkt 4.

PO ZAJĘCIACH UCZEŃ/UCZENNICA POTRAFI

- wyjaśnić, jakie znaczenie mają wzajemność, odpowiedzialność, zaufanie i tolerancja w relacjach międzyludzkich;
- wymienić rodzaje i źródła norm;
- wskazać sytuacje łamania norm i określić skutki takiego postępowania;
- określić, jakie normy są odpowiednie w danej sytuacji społecznej;
- podać możliwe sposoby przeciwstawiania się nietolerancji;
- określić, co to są obowiązki i z czego wynikają;
- analizować różne obowiązki i przewidywać konsekwencje ich wypełniania i niewypełniania;
- określić, na czym polega odpowiedzialność i co to znaczy „być za coś odpowiedzialnym”.

METODY PRACY

- miniwykład
- rozmowa nauczająca
- praca w grupach lub w parach
- praca z tekstem
- miniscenki

ŚRODKI DYDAKTYCZNE

- duże arkusze papieru, kolorowe flamastry
- fragment tekstu Marii Ossowskiej „Wzór obywatela w ustroju demokratycznym” (na stronie KOSS online)

JAK PRZEPROWADZIĆ ZAJĘCIA?

WPROWADZENIE

1. „Czy reguły są potrzebne?” (rozmowa nauczająca). Poproś uczniów i uczennice, aby wyobrazili sobie, że znajdują się w klasie, w której nie obowiązują żadne zakazy. Daj im na to około dwóch minut, prosząc, by robili wszystko, co chcą, tak jednak, by niczego nie niszczyli, nikomu nie robili krzywdy i nie wychodzili z klasy (patrz: ćwiczenie w podręczniku na s. 9). Po krótkiej chwili poproś, by zajęli swoje miejsca i zapytaj, co – zwykle niedozwolonego w klasie – każdy z nich zrobił. Zapiszcie to na tablicy. Do jakich innych sytuacji pasują poszczególne zachowania? Czy można wskazać zachowania, które są zawsze niestosowne? Dlaczego? Podkreśl wyższą rangę norm religijnych i moralnych niż norm obyczajowych.

ROZWINIĘCIE

2. „Normy i zasady – rozpoznawać, respektować, zmieniać” (praca z tekstem). Poleć uczniom i uczennicom, by przeczytali historyjkę „Jak się zachować?” (s. 11). Poproś ich, by zastanowili się, jak powinni postąpić jej bohaterowie. Z jakiej zasady to wynika? Przekaż następnie informacje zawarte w tekście „Normy i zasady – rozpoznawać, respektować, zmieniać” (podręcznik, s. 9–10). Sprawdź, czy uczniowie go zrozumieli, prosząc o zilustrowanie wymienionych w nim rodzajów norm i zasad przykładami z ich własnego życia. Odwołując się do wcześniejszej historyjki, podyskutujcie też przez chwilę o normach moralnych, które organizują życie ludzi, choć zazwyczaj nie są wprost zapisywane w regulaminach, ustawach czy kodeksach. Takimi normami są np. uczciwość, tolerancja i wzajemność.

Zeszyt
ćwiczeń
s. 11
ćwic. 1

3. „Zaufanie a zadowolenie z życia” (rozmowa nauczająca, praca własna). Wyjaśnij, że z wzajemnością wiąże się zaufanie. Przywołaj słowa Francisca Fukuyamy, amerykańskiego politologa i ekonomisty: „Jeżeli członkowie grupy oczekują od innych uczciwego postępowania, na którym można polegać, muszą ufać sobie nawzajem. Zaufanie jest jak smar, który usprawnia funkcjonowanie wszelkich grup i organizacji”. Zwróć uwagę, że bez zaufania nie miałyby sensu żadne normy – ani te pisane, ani te niepisane. O tym, jak ważne jest zaufanie dla jakości życia społeczeństwa, uczniowie mogą się dowiedzieć, analizując zamieszczony w ćwiczeniu wykres (podręcznik, s. 10) i odpowiadając na pytania. Poleć, by samodzielnie wykonali to zadanie. Następnie ochotnicy przedstawiają swoje odpowiedzi, które można w razie konieczności skorygować lub uzupełnić.

Zeszyt
ćwiczeń
s. 11
ćwic. 2–3

4. „Obowiązek i odpowiedzialność” (miniwykład). Na podstawie tekstu „Obowiązek i odpowiedzialność” (podręcznik, s. 12–13) omów z uczniami związku pomiędzy obowiązkiem a odpowiedzialnością, wyjaśnij, co oznacza sformułowanie „być za coś odpowiedzialnym”. Powiedz, że przede wszystkim odnosi się ono do zakresu odpowiedzialności, która związana jest z jakimś stanowiskiem, zawodem lub rolą społeczną. Na przykład dyrektor waszej szkoły jest odpowiedzialny za zatrudnienie nauczycieli, a panie sprzątaczkę za utrzymanie porządku. Wyraże-

Zeszyt
ćwiczeń
s. 13
ćwic. 7–8

nie „on jest odpowiedzialny za” może jednak niekiedy odnosić się do odpowiedzialności za spowodowanie jakiegoś zdarzenia. Czasem z powodu niewypełnienia przez kogoś obowiązków następuje zdarzenie przynoszące szkodę innym. Tego rodzaju zdarzenie może być umyślne (jeżeli ktoś chce spowodować dane zdarzenie) lub nieumyślne (jeśli nie chce spowodować danego zdarzenia). Poproś o podanie przykładów umyślnych i nieumyślnych działań, które wyrządziły szkodę innym.

5. „Kto jest za to odpowiedzialny?” (praca własna lub praca w parach, rozmowa nauczająca). Wybierz jakieś niekorzystne zjawisko lub zdarzenie, które miało miejsce w waszej szkole, sąsiedztwie lub gminie. Przedstaw je uczniom i poproś, by wykorzystując zamieszczoną w podręczniku „tabelę odpowiedzialności”, przeanalizowali je, zastanawiając się: Kto jest odpowiedzialny? Za co jest odpowiedzialny? Jakie obowiązki nie zostały dopełnione? Czy działanie, które spowodowało zdarzenie, było umyślne czy nieumyślne? Notatkę sporządzają w zeszytach. Aby mogli lepiej zrozumieć problem odpowiedzialności, zaproponuj ochotnikom jako zadanie domowe ćwiczenie w serwisie KOSS online „Katastrofa”. Zapytaj, na czym polega trudność w określeniu odpowiedzialności za dane zdarzenie, i zwróć uwagę na nieznaną niektórych faktów, problem z ustaleniem intencji różnych osób i inne przeszkody. Na zakończenie poproś uczniów, aby wykorzystując „tabelę odpowiedzialności”, przeanalizowali jakieś zdarzenie, które miało miejsce w waszej szkole, sąsiedztwie czy gminie. Uczniowie powinni zwrócić uwagę na to, jak trudno niekiedy określić osoby odpowiedzialne za to, co się wydarzyło.

6. „Bez tolerancji ani rusz” (rozmowa nauczająca, praca z tekstem, miniscenki). Równie ważną normą jak odpowiedzialność jest tolerancja. Zapytaj uczennice i uczniów, czym dla nich jest tolerancja. Po kilku wypowiedziach uczniów poleć przeczytanie tekstu „Bez tolerancji ani rusz” (podręcznik, s. 14). Upewnij się, że rozumieją, na czym polega tolerancja negatywna i pozytywna. Poproś o podanie przykładów lub sam je podaj. Aby poznać, jakie postawy wobec innych ludzi przyjmują uczniowie, poproś ich o wykonanie (najlepiej na forum klasy) ćwiczenia „Prawo do odmiennego zdania” (podręcznik, s. 14). Warto też wykorzystać wcześniejszą pracę domową, w której uczniowie ochotnicy opisali nieznaną im dotychczas zespoły muzyczne, zupełnie obce. Zachęć uczniów, by jednym zdaniem wyrazili swoją opinię o prezentowanych przez innych zespołach i choć pewnie z niektórymi opiniami trudno będzie się zgodzić, nie pozwól na dyskusje, protesty itp. W podsumowaniu możesz zwrócić uwagę uczniów na to, że bardzo ważna dla kształtowania postawy tolerancji jest edukacja. Jej celem jest bowiem przeciwdziałanie dyskryminacji i przemocy, motywowanej uprzedzeniami, wspieranie równości i różnorodności, a także wprowadzanie zmian w rzeczywistości szkolnej, tworzącej często uproszczony, większościowy i wzmacniający stereotypy przekaz – w treści podręczników i podstaw programowych; w organizacji procesów edukacyjnych czy wreszcie w przestrzeni szkoły. Od wielu lat edukacją antidyskryminacyjną zajmuje się Towarzystwo Edukacji Antydyskryminacyjnej (TEA) i Koalicja na rzecz Edukacji Antydyskryminacyjnej. CEO także proponuje programy oraz występuje z inicjatywami, które pomagają rozwijać wiedzę na temat mechanizmów dyskryminacji i wykluczenia oraz budować wśród nauczycieli i uczniów kompetencje przeciwdziałania dyskryminacji („Szkoła otwartości”, „Nagroda im. Ireny Sendlerowej”, „Nienawiść – jestem przeciw”, „Liderzy i liderki tolerancji”).

ZAKOŃCZENIE

7. „Granice tolerancji” – podsumowanie (praca własna). Poleć, by każdy uczeń spróbował krótko sformułować zasadę wyznaczającą granicę tolerancji w postaci dwu-, trzyzdaniowej wypowiedzi. Jeśli to możliwe, zbierz wszystkie wypowiedzi i wypisz je na jednym arkuszu papieru. Poproś uczniów i uczennice, by na początku następných zajęć przeczytali swoje zasady oraz innych i postawili znak „+” przy tej, która ich zdaniem jest najlepsza. Wybrana w ten sposób norma postępowania może zostać mottem klasy (albo zajęć KOSS). Wywieście ją w widocznym miejscu i zapiszcie w zeszytach, by zawsze o niej pamiętać i zawsze ją realizować w życiu.

8. „Gdzie tak można się zachować?” – praca domowa dla ochotników. Jako zadanie domowe zaproponuj chętnym uczniom i uczennicom ćwiczenie „Gdzie tak można się zachować?” (s. 11). Sprawdź na następnej lekcji, czy poprawnie je rozwiązali. Zadanie to mogą rozwiązać w zeszytach ćwiczeń.

Zeszyt
ćwiczeń
s. 12
ćwic. 4

ĆWICZENIA DODATKOWE

→ **KOSS online** (praca własna, przemówienie lub esej). O pomoc w realizacji zajęć możesz się zwrócić do nauczyciela języka polskiego. Poproś go, by uczniowie i uczennice na jego lekcji wspólnie przeanalizowali tekst Marii Ossowskiej o tolerancji, zamieszczony w KOSS online. Niech następnie napiszą krótkie wypracowanie lub przemówienie, w którym spróbują przekonać swoich kolegów i koleżanki z klasy, że bez tolerancji nie mogłoby sprawnie funkcjonować współczesne społeczeństwo polskie. Wspólnie z polonistą ustalcie kryteria oceniania i wymyślcie, w jaki sposób zaprezentować najlepsze wypowiedzi uczniów i uczennic (np. przemówienia mogą zostać wygłoszone podczas szkolnej uroczystości, a wypracowania warto zamieścić w szkolnej gazetce).